

УДК 316.7 (477)

DOI 10.32461/2226-3209.1.2025.327869

Цитування:

Романчишин В. Г. Театральні фестивалі під час війни як засіб збереження національної ідентичності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 1. С. 61–65.

Romanchyshyn V. (2025). Theatre Festivals during the War as a Means of Preserving National Identity. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 61–65 [in Ukrainian].

Романчишин Василь Григорович,
доктор філософії з культурології, професор,
ректор Комунального закладу вищої освіти
Київської обласної ради
«Академія мистецтв імені Павла Чубинського»,
заслужений діяч мистецтв України
<https://orcid.org/0000-0002-8951-2007>
romvag@meta.ua

ТЕАТРАЛЬНІ ФЕСТИВАЛІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Мета дослідження – з'ясувати роль театральних фестивалів під час повномасштабної російсько-української війни в збереженні національної ідентичності. **Методологія дослідження** передбачає системний підхід з використанням комплексу загальнонаукових і міждисциплінарних методів, зокрема методів аналізу та порівняння для комплексного вивчення сучасного стану, основних тенденцій, перспектив розвитку та здатності українських театральних фестивалів до збереження національної ідентичності. **Наукова новизна** полягає в осмисленні можливості театральних фестивалів бути одним із засобів збереження української національної ідентичності під час російсько-української війни. **Висновки.** Аналіз діяльності українських і закордонних фестивалів театального мистецтва у період 2022–2024 рр. дав змогу виявити, що театральні фестивалі, у яких брали участь українські колективи під час повномасштабної російсько-української війни, стають потужним засобом збереження національної ідентичності завдяки високій духовності, зверненню до українських традицій та актуалізації загальнолюдських цінностей. Також театральні фестивалі завдяки великій кількості сучасного репертуару, де представлені п'єси про події повномасштабної війни, стають засобом інформування інших країн про війну в Україні.

Ключові слова: ідентичність, репертуар, театральний фестиваль, українська культура, фестивальний рух.

Romanchyshyn Vasyl, Honoured Artist of Ukraine, PhD in Cultural studies, professor, Rector of the Communal Higher Education Institution of Kyiv Regional Council «Pavlo Chubynskyi Academy of Arts»

Theatre Festivals during the War as a Means of Preserving National Identity

The purpose of the article is to find out the role of theatre festivals during the full-scale Russian-Ukrainian war in preserving national identity. **The research methodology** involves a systematic approach using a set of general scientific and interdisciplinary methods, in particular methods of analysis and comparison for a comprehensive analysis of the current state, main trends, development prospects and the ability of Ukrainian theatre festivals to preserve national identity. **The scientific novelty** lies in understanding the possibility of theatre festivals to be one of the means of preserving Ukrainian national identity during the Russian-Ukrainian war. **Conclusions.** An analysis of the activities of Ukrainian and foreign theatre festivals in the period 2022–2024 revealed that theatre festivals in which Ukrainian groups participated during the full-scale Russian-Ukrainian war are becoming a powerful means of preserving national identity through high spirituality, appeal to Ukrainian traditions, and actualization of universal human values. Theatre festivals are also becoming a means of informing other countries about the war in Ukraine, thanks to the large number of relevant contemporary repertoires, including plays about the events of a full-scale war.

Keywords: identity, repertoire, theatre festival, Ukrainian culture, festival movement.

Актуальність теми дослідження. Театральне мистецтво з його потенціалом, виражальними засобами та видовищністю володіє неабиякою силою впливу на світогляд людей, підвищення культури суспільства і формування громадської думки. Під час війни особливого ваги набувають збереження та популяризація української культури, і

театральні фестивалі, у програмах яких представлено творчість українських митців стають одним із таких засобів. Варто підкреслити, що фестивалі, де представлене українське мистецтво, підтримують моральний дух українців, сприяють єднанню нашого суспільства, зберігають культурну спадщину, виражають національну ідентичність,

здійснюють терапевтичний ефект і стимулюють економічну активність. І в умовах повномасштабної російсько-української війни їх роль є ваговою, оскільки вони допомагають людям долати труднощі і вірити у майбутню перемогу [6]. Зокрема, театральні фестивалі, де постійно відбувається цілеспрямований пошук новаторських ідей, засобів для подальшої реалізації нетрадиційних рішень, розвиток інноваційних форм роботи, володіючи естетично-ціннісним потенціалом, приваблюють глядачів і привертають увагу до збереження національної ідентичності у складний для України час.

Аналіз досліджень і публікацій. Наявність великої кількості публікацій про театральні фестивалі, в яких беруть участь українські колективи, свідчить, що провідні українські науковці, театрознавці, мистецтвознавці, мистецькі критики постійно звертаються до особливостей організації і проведення театральних фестивалів як професійних, так й аматорських театрів. Зокрема це відображається у працях О. Вергеліса, Г. Веселовської, Н. Владимирової, М. Гарбузюк, О. Доманської, О. Карпаш, Н. Корнієнко, Г. Липківської, С. Максименко, А. Підлужної, К. Станіславської, С. Соболевської, І. Чужиної, К. Юдової-Романової, Н. Ящук [1; 2; 3; 9].

Також є чимало відгуків, рецензій, аналітичних досліджень, та більшість даних публікацій висвітлює інформацію про окремі фестивалі, тож здійснюється переважно аналіз наявної інформації у цілому, без висвітлення окремих аспектів феномену театального фестивалю під час війни. Варто наголосити ще й на тому, що нині театральні фестивалі, які відбувалися під час повномасштабної російсько-української війни, потребують особливої уваги, адже вони мають великий потенціал збереження національної ідентичності завдяки можливостям популяризації української культури у світі.

Мета дослідження – з'ясувати роль театральних фестивалів під час повномасштабної російсько-української війни у збереженні національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. За визначенням О. Карпаш театральний фестиваль це святкова організаційно-художня форма презентації творчих здобутків, підпорядкованих єдиній меті, ідеї чи концепції, що локалізуються в певному календарному періоді та в географічному і культурному просторі. Також на її думку більшість театральних фестивалів є складовою

гуманітарної політики держави, спрямованої на утвердження естетичних, морально-етичних та мистецьких цінностей. Середовище театального фестивалю сприяє удосконаленню діяльності акторів і режисерів та підвищує культуру слухачів. Завдяки дослідженню фестивалів театального мистецтва можна відстежити пріоритети репертуару, сценографії, режисури в театрі, найновіші стильові та мистецькі тенденції [2].

«Театральний фестиваль є мистецькою подією, але одночасно й культурно-туристичним дійством, видовищем, спрямованим на популяризацію певного міста, регіону, країни. Основними чинниками розвитку театального фестивального руху є актуалізація й удосконалення його змістовних, формотворчих, виконавських аспектів, що становлять його художню концепцію, а також досконалий менеджмент його організації, з урахуванням глядацьких запитів. Тематика театральних фестивалів формується з урахуванням як виконавських традицій регіону, так і суспільно-культурних потреб його населення. Репертуарні пріоритети визначаються присвятою певним подіям і особам – авторам-драматургам, акторам, жанрам, сценічним формам тощо. На початку 90-х років XX століття у часі становлення незалежної України, коли український театр переживав складний період свого мистецького переформатування й економічної реорганізації, фестивальний рух став одним із чинників його відродження, пошуку свого місця в процесах державотворення, культурної й національної ідентифікації. Важливими факторами цього процесу стала тематика повернення історичної пам'яті, високої духовності, традицій національної (автентичної) обрядовості, підвищення якості українського сценічного мовлення, відродження творчості репресованих драматургів і режисерів. Поступово ще однією новою тенденцією сучасного фестивального театального руху стає постмодерна видовищність, що втілюється в експериментальних постановках [2, 6]» – зазначає О. Карпаш у своєму дослідженні. Все вищенаведене стосується театральних фестивалів мирного часу і періоду до повномасштабного вторгнення росії у 2022 році, адже нині необхідно враховувати те, що українці стикнулися з воєнними реаліями, що наклали свій відбиток на організацію і проведення театральних фестивалів.

Зокрема, у червні 2024 року в Івано-Франківську відбувся перший український Шекспірівський Фестиваль, у якому взяли

участь театральні колективи зі Львова, Києва, Італії, Молдови. Також на Фестиваль завітали відомі шекспірознавці з декількох країн. Варто підкреслити, що програма Шекспірівського Фестивалю була насиченою, оскільки він проводився вперше і став знаковою подією для культурного життя в Україні. На думку Р. Держипільського, керівника Івано-Франківського національного академічного драматичного театру імені Івана Франка і директора Шекспірівського фестивалю, ідея проведення заходу є логічною, оскільки «Шекспір і війна міцно пов'язані в історії українського театру [8]». Адже українськомовні, революційні постановки Шекспіра з'являються ще у часи протистояння УНР з більшовицьким військом і під час нацистської окупації країни. Вже під час російсько-української війни у 2017 році Р. Держипільський поставив оперу-жах *Hamlet*, а у 2021 році *Dramma per Musica «Romeo & Juliet»*. На Шекспірівському фестивалі вдалося органічно пов'язати сучасні переклади і постановки Шекспірівських творів із історією України. Основним задумом Р. Держипільського було утвердити свою малу батьківщину – Гуцульщину, і разом з нею всю Україну на Шекспірівській мапі світу, тож місцем проведення Фестивалю було обрано Івано-Франківськ – місто, де творча спільнота гуртується довкола театру, завдяки діяльності якого культивується винятково глибоке розуміння гуцульської та української ідентичностей.

Британська історикиня театру Н. Чінпоеш вважає, що Шекспірівський Фестиваль з'явився в Івано-Франківську на ґрунті загального підйому, який переживає український театр в останні 10 років. Дослідниця також наголошує на особливості даного українського фестивалю, адже складно уявляти українські театральні фестивалі не як пост-травматичне чи пост-кризове святкування свободи, оскільки Україна дає ще один приклад того, що не можна гаяти часу, і таким чином Шекспірівський фестиваль стає способом проживання травми. Про твори Шекспіра як метод подолання внутрішніх травм на фестивалі також розповідала британська акторка та режисерка К. Хантер, яка започаткувала власний «метод серцебиття». К. Хантер переконана, що театру вдається створити безпечне середовище, де можна переживати втрату. Окрім того, майже половина вистав фестивалю відбулась у підвалі театру, який використовується як ще одна сцена та з початком повномасштабного

вторгнення цей виключно мистецький простір став прихистком для сотень глядачів на час вистав та укріттям під час повітряних тривог. Тож Шекспірівський фестиваль став закликком до самопізнання і діалогу з собою, можливістю для інших країн зрозуміти Україну та її боротьбу з ворогом [8].

На важливості театральних фестивалів під час війни було зроблено акцент на фестивалі «Монологи над Ужем» у 2024 році. Цей міжнародний театральний фестиваль, започаткований у 2018 році, відбувся у рамках відзначення Дня Ужгорода. До міста також прибули прифронтові театри та актори, які продовжують працювати під обстрілами, в підвалах, без світла та в умовах обмежених ресурсів. Як зазначив директор фестивалю М. Носа, спеціальними гостями на фестивалі стали заслужений артист України М. Кукук з моновиставою у стилі поетичний blues «Квіти з-під завалів», відома акторка театру і кіно О. Дудич, акторка О. Кожушок з виставою «Іра». Фестивальну програму відкрив Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки виставою Ю. Гудошник «Обережно, міна». У програмі фестивалю було зазначено наступні вистави – «Сповідь дружини військовослужбовця» Закарпатського академічного театру ляльок; «Фріда» Закарпатського обласного угорського драматичного театру; «Краще б я народилася кішкою» (за монодрамою Н. Нежданой) Закарпатського обласного театру драми та комедії з Хуста; «Сон» (за поемою Т. Шевченка) творчої майстерні «Театр у кошику» зі Львова; «Я чекаю на тебе, мій любий!» Закарпатського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені братів Шеретів; «Бо я і є Україна!» Миколаївського академічного художнього драматичного театру; моновистава «Танець з контрабасом» (за п'єсою П. Зюскінда «Контрабас») Дніпропетровського державного обласного академічного молодіжного театру [5].

Один із найстаріших українських міжнародних театральних фестивалів «Мельпомена Таврії» у 2024 році розпочав свою програму показом трьох вистав у Херсоні і Миколаєві. Закриття фестивалю відбулося на київській сцені Національного драматичного театру імені Івана Франка. Всього було заплановано 30 показів постановок, переважно у Миколаєві, а не у Херсоні як це було до повномасштабної війни. Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр імені Миколи Куліша завжди був виразно проукраїнським центром. І з початком

повномасштабної війни його працівники постійно виходили на мітинги протесту проти російських танків та окупаційної влади. У 2022 році, коли Херсон перебував у тимчасовій російській окупації, «Мельпомена Таврії» відбулася у новому форматі, вперше і востаннє без фестивальных заходів у своєму місті. Однак 64 театри в 34 містах з Португалії, Чехії, Польщі, Туреччини, Грузії, Німеччини, Румунії, Франції, Японії і США продемонстрували на своїх сценах вистави, акцентуючи, що у такий спосіб доєдналися до херсонського міжнародного фестивалю і підтримали Україну, на яку напала російська федерація. Директор-художній керівник Миколаївського академічного художнього драматичного театру А. Свистун зазначив, що спільно з Херсонським театром організовували гастролі до повномасштабної війни. Тож з 2022 року у Миколаєві приймають колег на своїй сцені. У 2023 році між театрами було підписано творчий меморандум співпраці і копродукції трьох постановок – «Котигорошко проти вікінгів», «Катерина», «Перевізник» [7].

У 2024 році у день відкриття «Мельпомени Таврії» «Катерину» за мотивами поеми Т. Шевченка зіграли у Миколаєві. Режисер С. Павлюк продемонстрував історію про українку, яка попри застереження закохалась у російського військового, який вирушив далі у похід, пообіцяв повернутися, та, як і варто було очікувати, не дотримався свого слова. Поки він грабував, гвалтував та вбивав, Катерина народила сина і стала чужинкою в рідному селі та батьківській хаті. У спільній постановці Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Куліша та Миколаївського академічного художнього драматичного театрів відтворені українські звичаї й обряди, ставлення до жінки-покритки, недоля дитини, в якій немає батька. «Катерина» демонструвалась і на закритті фестивалю у київському Театрі імені Івана Франка. Також у Миколаєві та Києві зіграли спільну виставу двох театрів «Котигорошко проти вікінгів» (автор ідеї та режисер С. Павлюк). Авторкою мюзиклу для сімейного перегляду стала А. Мовчан. Це історія про звичайного хлопчика, який не вирізняється фізичною силою, проте має напрочуд добре серце, міцний дух і врешті стає справжнім героєм, який рятує кохану Зоряну, сестер, маму та інших жінок. А. Мовчан зазначає, що за задумом режисера, текст мав бути пов'язаний з усією Україною, об'єднувати різні регіони держави, тож Котигорошко – це персонаж з центрально-західної частини,

лісоруб Вернидуб – з півночі країни, шахтар Вернигора – зі сходу, а пастух Крутивус – з півдня. На переконання української театральної спільноти безперервне продовження фестивальної традиції є мистецьким спротивом ворогу у період російсько-української війни [7].

Не маючи персонального досвіду щоденного перебування в зоні конфлікту, не занурившись у воєнні реалії людям з інших країн важко зрозуміти емоції і пережитий досвід українців, адже більшість іноземців не мають достатнього уявлення про справжні аспекти війни. Єдиним засобом, який демонструє світові те, що відбувається на українській території, стає мистецтво. Зокрема, на щорічному фестивалі театрального мистецтва RADAR OST, що проходив у 2023 році в Берліні, було зроблено особливий акцент на темі України. На фестивалі відбулися прем'єри від українських театрів ЦСМ «ДАХ» і «Театру драми і комедії на лівому березі Дніпра». У масштабній програмі було представлено театралізовану музичну месу *human?* від Mariia&Magdalena (своєрідна музична подорож: поєднання щоденників, написаних під час війни, та текстів з Біблії); спільну ніч читань *Nightmare Europe* з European Theatre Convention та європейськими театрами; перформанс *Danse Macabre* від Dakh Daughters (потужне висловлювання і рефлексія на перші місяці повномасштабного вторгнення). Театр драми і комедії на лівому березі Дніпра спільно з Deutsches Theater (Берлін) вперше презентували виставу «Ha*!t» [11]. У 2024 році на наймасштабнішому театральному фестивалі Європи Festival d'Avignon у Франції було представлено документальну музичну виставу «Місто Марії: щоденники облоги» режисерки Є. Відіщеві [4].

Тож репертуар, створений українськими митцями театру в умовах війни стає засобом відображення подій, які відбуваються в Україні, способом, що дозволяє пережити травматичний досвід війни, і можливістю зберегти українську ідентичність через демонстрацію образів і цінностей українців, звернення до української класики та її адаптацію до подій сучасності і подальшої демонстрації вистав на українських та зарубіжних театральних фестивалях.

Отже, наукова новизна полягає у визначенні того, що театральні фестивалі стали одним із засобів збереження української національної ідентичності під час російсько-української війни.

Висновки. Аналіз діяльності українських і закордонних фестивалів театрального

мистецтва у період 2022–2024 рр. дозволив виявити, що театральні фестивалі, в яких брали участь українські колективи під час повномасштабної російсько-української війни, стають потужним засобом збереження національної ідентичності завдяки високій духовності, зверненню до українських традицій та актуалізації загальнолюдських цінностей. Також театральні фестивалі завдяки великій кількості актуального сучасного репертуару, де представлені п'єси про події повномасштабної війни, стають засобом інформування інших країн про війну в Україні.

Література

1. Веселовська Г. І. Сучасне театральне мистецтво: навчальний посібник. Київ: НАКККиМ, 2014. 143 с.
2. Карпаш О. М. Театральні фестивалі в культурно-мистецькому житті України кінця ХХ – початку ХХІ століття: історія, типологія, тенденції розвитку: автореф. дис... канд. мистецтвознав.: 26.00.01. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2019. 17 с.
3. Корнієнко Н. Н. Український театр у переддень третього тисячоліття. Пошук (Картини світу. Ціннісні орієнтації. Мова. Прогноз). Київ : Факт, 2000. 160 с.: 64 іл.
4. Мельник С. Фронт і тил: як культура допомагає вистояти під час війни. *Букви*: офіційний сайт. URL: <https://bukvy.org/front-i-tyl-yak-kultura-dopomagaeye-vystoyaty-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 28.12.2024).
5. Попович З. Театральний фестиваль «Монологи над Ужем» оголосив програму. *Варош*: офіційний сайт. URL: <https://varosh.com.ua/noviny/teatralnyj-festyval-monology-nad-uzhem-ogolosyv-programu/> (дата звернення: 01.12.2024).
6. Романчишин В. Г. Особливості функціонування музичних фестивалів в умовах війни. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення*. 2023. Вип. 34. С. 242–253.
7. Самченко В. «Мельпомена Таврії»: особливості фестивалю в часи Великої війни. *Укрінформ*: офіційний сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3903062-melpomena-tavrii-osoblivosti-festivalu-v-casi-velikoi-vijni.html> (дата звернення: 07.12.2024).
8. Семенишин М. Для чого Україні потрібен Шекспірівський фестиваль у час повномасштабної війни? *Українська правда*: офіційний сайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/shcho-take-shekspirivskiy-festival-i-komu-vin-potriben-v-chas-viyni-302343/> (дата звернення: 25.12.2024).
9. Соболевська С. О. Фестиваль аматорських театрів як засіб міжкультурної комунікації. *Культура і сучасність*. Київ: Міленіум, 2017. №1. С. 152–158.
10. Станіславська К. І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури: монографія. Вид. друге, перероб. і доп. Київ: НАКККиМ, 2016. 352 с.: іл.
11. Українські театри на фестивалі театального мистецтва RADAR OST *Креативна Європа*. Україна: офіційний сайт. URL: https://creativeeurope.in.ua/news/radar_ost_dakh (дата звернення: 01.12.2024).

References

1. Veselovska, H. I. (2014). Contemporary Theatre Art. NAKKKiM [in Ukrainian].
2. Karpash, O. M. (2019). Theatrical Festivals in the Cultural and Artistic Life of Ukraine in the Late 20th and Early 21st Century: History, Typology, Development Trends. Extended Abstract of Candidate's Thesis. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
3. Kornienko, N. N. (2000). Ukrainian Theatre on the Eve of the Third Millennium. Search (Pictures of the World. Value Orientations. Language. Forecast). Fakt [in Ukrainian].
4. Melnyk, S. (2024). Front and Rear: How Culture Helps to Survive during the War. Retrieved from: <https://bukvy.org/front-i-tyl-yak-kultura-dopomagaeye-vystoyaty-pid-chas-vijny/> [in Ukrainian].
5. Popovych, Z. (2024). Monologues over the Uzh Theatre Festival has Announced its Programme. Retrieved from: <https://varosh.com.ua/noviny/teatralnyj-festyval-monology-nad-uzhem-ogolosyv-programu/> [in Ukrainian].
6. Romanchyshyn, V. H. (2023). Peculiarities of Functioning of Music Festivals in Wartime. Scientific Bulletin of the Kyiv National University of Theatre, Cinema and Television, 34, 242–253 [in Ukrainian].
7. Samchenko, V. (2024). Tavria's Melpomene: Peculiarities of the Festival during the Great War. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3903062-melpomena-tavrii-osoblivosti-festivalu-v-casi-velikoi-vijni.html> [in Ukrainian].
8. Semenishyn, M. (2024). Why does Ukraine Need a Shakespeare Festival in a Time of Full-Scale War? Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/culture/shcho-take-shekspirivskiy-festival-i-komu-vin-potriben-v-chas-viyni-302343/> [in Ukrainian].
9. Sobolevskaya, S. O. (2017). Festival of Amateur Theatres as a Means of Intercultural Communication. Culture and Modernity, 1, 152–158 [in Ukrainian].
10. Stanislavskaya, K. I. (2016). Artistic and Spectacular Forms of Contemporary Culture. NAKKKiM [in Ukrainian].
11. Ukrainian Theatres at the RADAR OST Theatre Festival (2023). Retrieved from: https://creativeeurope.in.ua/news/radar_ost_dakh [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.01.2025
Отримано після доопрацювання 10.02.2025
Прийнято до друку 17.02.2025